

MESÎHÎ' DE ŞİİRİN BEŞ TEMEL UNSURU

Dr. Yasemin AKBUDAK

ÖZET

Mesîhî, 15. yüzyılda yaşamış Dîvân edebiyâtı şâirlerinden biridir. Kosova, Priştine'de doğmuştur. Samimî şekilde yazdığı şiirlerinde açık bir dil kullanmıştır. Bu çalışmada Mesîhî'nin şiirlerindeki beş kavram üzerinde durulmuştur. Bunlar; “şiir”, “şâir”, “şâirlik tabiatı”, “mânâ”, “lafız”dır. Çalışmamızda yukarıdaki terimlerin kullanıldığı beyitler seçilmiştir. Bu terimler benzeyen, benzetilen ve benzerlik yönü açısından verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şâir, şiir, şâirlik tabiatı, mânâ ve lafız

ABSTRACT

Mesîhi, who lived in the 15th century, was one of the Divan poets. He was born in Pristine in KOSOVA. In his poems, written frankly, he used a simple language. In this work, 5 terms in Mesîhi's poems are studied. These terms are 'poem', 'poet', 'poet's character', 'meaning' and 'speech'. The baits where the above terms are generally used are chosen. And then, these terms are given from the point of the similar one, the compared one and similarity relations.

Keywords: Poet, poem, poet's character, meaning and speech.

GİRİŞ

Şiir kelimesinin sözlük anlamı hususunda çok değişik görüşler vardır. Bu kelime köken olarak Arapça olduğu için, görüşler ve yorumlar da Araplar ve Arap diliyle uğraşan eski dil bilimcileri tarafından ileri sürülmüştür. Bunlara göre “şiir” kelimesi “şuûr” ile aynı köktendir, “bilmek ve bir maânâyı kavramak” anlamındadır. Şiir kelimesinin ortaya çıkışı ile ilgili pek çok söylenti

vardır. Anlam konusundaki farklılıklara rağmen herkesin katıldığı görüş; şiirin en küçük biriminin kafiyeli ve vezinli iki mısradan ibaret olmasıdır.¹

Gerçek şâir, yaratma, icat etme gücü olan kişidir. Şâir, kendi düşünce gücüyle orijinal mânâ dediğimiz (bikr-i mânâ) daha önce hiç kimsenin söylemediği mânâları ortaya döken kişidir. Kalan şâirler de sadece vezinli söz söyleme yeteneği olan kişilerdir. Divân şâirinin amacı, hayalin ulaşabileceği en uç noktadaki güzeli ve estetiği yakalamaktır. Divânlara baktığımızda her şâirin kendi şiirini orijinal gördüğünü ve kendinden önce hiç bir şâirin böylesine bir şiir vücuda getirmediği iddiasında bulunduğunu görürüz. Bununla birlikte çoğu şâir, kendilerinin örnek aldığı ve şiir sahasında kimlik kazanmış şâirleri müstesna tutar. Mesîhî de bu iddiada olan bir şâirdir. Daha çok âşikâne-rindâne şiirler yazan şâirimiz, şiirlerinde deyim ve atasözlerini sıkça kullanır.

Mesîhî, Kosova bölgesinde Priştine'de doğmuştur. Adı, Sehî Tezkiresi'nde Mesîh, diğer tezkirelerde İsâ olarak geçer. Mesîhî'nin İstanbul'da bulunduğu yıllar, II. Bayezit dönemine (1481-1512) rastlar. Mesîhî'nin Tâcîzâde Câfer Çelebi'ye sunduğu bahariye kasidesi, Atık Ali Paşa'nın şehâdeti üzerine yazdığı terkeb-i bend tarzında yazdığı mersiyesi ve murabba şeklindeki bahariyesi ünlüdür. Samimi bir eda ile yazdığı şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanan Mesîhî'nin bu tutumunda, döneminde henüz Arapça ve Farsça'nın Türkçe üzerindeki tesirinin yoğunluk kazanmamış olmasının payı vardır. Mesîhî, XV. yüzyılın önde gelen şâirlerinden olmamakla birlikte Necati Bey sonrası ile Bâki öncesi divan şiirinin gözde şâirleri arasında yer alır. Kaynaklar, onun Divân edebiyatının klasik biçim kazandığı dönemdeki şiirin gelişmesine katkısının olduğu görüşünde birleşirler.²

Çalışmamızda; Mesîhî'nin şiir, şâir, şâirlik tabiatı, mânâ ve lafız hakkındaki görüşleri beyitler halinde verilmiştir. Ele alınan beyitler, Prof. Dr. Mine Mengi'nin hazırladığı Mesîhî Dîvânı esas alınarak, numaralandırılmıştır. Beyitler, benzeyen, benzetilen ve vech-i şebah (benzerlik yönü) ilişkisi yönünde

¹ Çavuşoğlu, Prof. Dr. Mehmet, Divan Şiiri, *Türk Dili*, Türk Şiiri Özel Sayısı II, (Divân Şiiri), Temmuz- Ağustos-Eylül, 1986, sy. 415-416-417, s. 2

² Mengi, Prof. Dr. Mine, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, c. 29, s. 312.

verilmeye çalışılmıştır. Ele alınan bu beş kavram; Mesîhî'nin şiire bakışını vermesi açısından bize ışık tutacaktır.

Mesîhî, şâir hakkındaki görüşlerini aşağıdaki beyitlerde ele alır:

Mesîhî'ye göre zevk sahibi, hayâ duygusu olan şâir, övülenin yanında şiirini okumaktan çekinen şâirdir.

Şol şâ'irün ki zevk-i selîmi hayâsı var
Yanunda şi 'rin okımadan eyler ictinâb

k.7/44

Mesîhî; ağızdan ağıza dolaşmış, eskimiş sözleri ağzına şiir diye almaz. Şâir, çocuk mudur ki ağızda çiğnenmiş lokmalar ile iftar etsin? Mesîhî, şiirlerini daha önce diğer şâirlerce kullanılmamış, ağızlara sakız olmamış, orijinal kelimelerle oluşturmaldır. Şiirin özelliği orijinal olmasından gelir.

Almazam agzuma ben ma 'ni-i hâyîdeyi hiç
Degülem tıfl ki hâyîde idinem iftâr

k.8/45

Mesîhî; döneminde Arap ve Acem şâirlerine rağbet gösterilmesini eleştirir. Şiir, Araptan veya Acemden geliyorsa rağbet görmektedir. Dönemin temâyülü bu yöndedir. Mesîhî, gökten inse bile böyle bir düşüncenin hüküm sürdüğü bir yerde kendisine şiir sahasında yer açılmayacağını ifade eder.

Mesîhî gökden insan sana yer yok
Yüri gel var Arabdan ya 'Acemden

g.177/5

Mesîhî, eğer sanatlı söyleme kabiliyetine sahip olmasa, şâirlikten para kazanamayacağını ifade eder. Bu işten para kazanması onun, devrinde kabul gören bir şâir olduğunun da göstergesidir.

Ger sanâ'î satmazam şi 'r içre olmazdum diri
Lâ-cerem san 'at gerekdür kılmaga kesb-i ma 'âş

g.107/5

Mısır; edebiyâtımızda Yusuf u Züleyha kıssası münasebetiyle sıkça anılır. Mısır-ı melâhat, Mısır-ı hüsn tamlamalarıyla benzetmelere konu olur. Bu ifadeler Yusuf'un güzelliğinden, onun Mısır'a sultan oluşundan yola çıkılarak oluşturulur. Mısır'da yapılan kılıçların da kıymetli olduğu söylenir. Mesîhî'den önceki şâirler dil kılıcı ile mânâ mülkünü tutmuşlardır. Şâir de mânâ Mısır'ını zaptederse, bu durum kendinden önce gelen şâirlerin saltanat davasına ortak olmak istemesi olarak anlaşılmalıdır.

Gerçi tîg-i zebân ile tutmuş
Mülk-i ma 'nâyı üstâd-ı selef

Mısır-ı ma 'nâda ben de eylersem
Saltanat da 'visini sanma selef

IV.11/1-2

Şâir dil kılıcının suyunu âb-ı hayattan almıştır. Dilinden çıkan nazım insanlara ebedi hayatı bahşeder. Mesîhî'nin sözleri; alelâde sözler değildir. Beyitte, kılıçlara su verme hadisesine de işaret vardır.

Mesîhî tîg-i zebânun suyudur âb-ı hayât
Meger ki Hızrdan aldun kemâl-i kurbîyeti

g.261/7

Mesîhî'nin sözleri âleme can bağışlar.

Mesîhâ tek sen agzun ile cân vir
Sayılsun yok hesâbına ko cânı

g.274/5

Mesîhî, yaşadığı cemiyette şiiirleriyle kendine bir yer edinmiştir. Şâirlik yönüyle şiiir meydanının içinde kendini gösterir.

Nitekim kimse beni hîçe saymaz
Sanuram ben de gayrî leyse fi'd-dâr

g.86/7

Kim artık şiiir sahasında söylenecek bir şey kalmadı derse, yeni bir tarz inşa eden Mesîhî'nin şiiirlerine bakmalıdır. Şâirin şiiirleri orijinaldir, kimsenin daha önce dile getirmediği tarzdadır.

Ey ki söz kalmadı kim dinmedi dirsın gel gör
Bu yeni tarzı Mesîhî nice bünyâd itdi

g.248/5

Mesîhî'nin hayalleri gitgide eşsiz olmuştur. Bu yönüyle, şâirimiz Rûm diyârı içinde ün salmış Kemâl-i Hucendî'ye erişmiştir. Kemâl-i Hucendî, hayatında çok hürmet görmüş, şâirlikte usta bir kişidir. Şîrâzlı Hâfız ile yazışmaları vardır. Ferid; eşsiz inciye verilen isimdir. Mesîhî, hayallerini eşsiz ve emsalsiz bir inciye benzetir.

Vardukça ferîd oldı hayâlat-ı Mesîhî
Rûm içre irer bir yigit uş Şeyh-i Hocende

g.244/7

Mesîhî, kendini nazım ülkesinin padişahı olarak görür. Mesîhî'nin sözünün gösterişi dünyayı tutmuştur. Nazım, zaptedilmiş güzel bir ülke olarak tasavvur edilir. Bu ülkenin başındaki padişah da kelimelere hükmeden şâirdir.

Şeh-i iklim-i nazm oldun Mesîhî
Cihânı tutdı sözün tumturâkı

g.258/5

Selmân; Selmân-ı Sâveci lakabıyla meşhur, asıl adı Hoca Cemaleddin b. Hoca Alaaddin olup, İranlı bir şâirdir. Mesîhî kendini Selmân'a benzetir. Zahîr de yine zamanın büyük şâirlerindedir. Hasan Paşa'ya atfedilen kasidede Paşa'yı da Zahîr'e benzetmiştir.

Kâinâtı hâlî sanma ehl-i irfândan ki ben
Âlemün Selmânı olurum olaydun sen Zahîr

k.11/27

Ta 'b; şâirin yaradılıştan gelen şiiir kabiliyetidir. Şâir, tabiatını çeşitli benzetmelere konu eder.

Tabiatını papağana benzeten Mesîhî, kendini konuşuranın yani şiiir söyletenin, sevgilinin şeker dudağı ve ayna gibi parlak olan yüzü olduğunu ifade eder. Eskiden papağanların karşlarına ayna tutulup, aynaların arkasından papağanlara öğretilmek istenen kelimelerin tekrar edilmek suretiyle onlara konuşma yetisi kazandırıldığı bilinmektedir. Papağan, kelimeyi tekrar ettikçe de papağanın şekerle ödüllendirilirdi.

Tûtî-i tab 'ın Mesîhî bendenün gûyâ iden
Bir şeker-leb dilberün âyîne-i ruhsâridur

g.50/6

Mesîhî, şâirlik tabiatını bülbüle, şiiirlerini de bülbülün nağmelerine benzetir. Sevgilinin gül olarak hayal edilişi, şâirin de bülbül olarak düşünülmesini gündeme getirir.

Bülbül-i tab 'ı Mesîhî dâ'im
Aglasun aglasun efgân itsün

Tb.V/9

İsfahân, sürmesi ile meşhur bir memlekettir. Sürme gözün ziyâsını artırmaktadır. Şâirin tabiatının atı, düşüncede tozu dumana katmaktadır. Öyle ki İsfahân ülkesinde Kemâl-i İsfahanî'nin ruhu şâirin çıkardığı tozları gözüne sürme olarak çeker. Mesîhî şâirlikte öyle bir noktaya gelmiştir ki Kemâl-i

İsfahanî'nin ruhu bile ondan feyiz alacak duruma gelmiştir. Şâir, hiç bir şâirin şâirlik tabiatını geçemeyeceğini savunur. Bundan dolayı da şâirlik yetisini seçkin, kimsenin hızına yetişemeyeceği bir yarış atı olarak niteler.

Ne toz ki kopara tab'um semendi fikretde
Gözine sürme ider İsfahânda rûh-ı Kemâl

k.9/29

Nahl-bend; balmumundan ağaç veya meyve şekilleri yapan sanatçıdır. Şâir, gönlüyü goncaya, sevgilisini de gül dalına benzeter.

Dil-dârâ dil virüp yine bu nahl-bend-i tab '
Bir tâze gonca bağladı bir gül budagına

g.220/4

Şâirin tabiatı, gösterişi ile bir gül bahçesini andırır. Mânâ da bu bahçenin gülüdür.

Tâ bâg-ı atâ içre bite gonca-ı en'âm
Tâ gülşen-i tab' içre açıla gül-i ma 'nâ

k.16/42

Mesîhî'nin şâirlik istidadını inci denizi olarak vasıflandırmıştır. Şiirleri de bu denizden çıkan göz alıcı incilerdir.

Tab 'ı Mesîhî bahr-ı dürerdir
Bir dildür anda gûyâ zebânı

g.283/6

Mesîhî, şâirlik tabiatını sedefe, şiirlerini de bu sedeften fişkırın, saçılan incilere teşbih etmiştir.

Bu kadar zillet ile ben ayagun topragına
Sadef-i tab 'dan itdüm nice gevher îsâr

k.8/50

Mesîhî de şiirin beş temel unsurlarından üçüncüsü şiirdir.

Mesîhî'nin şiirleri, gökten inen bir vahiy gibidir. Mesîhî'nin gazellerinden haberdâr olan kişi melek gibi temiz tabiatlıdır.

Râsti çarh-ı zarâfetde melek-tâb ' olur
Gazeliyât-ı Mesîhîden olan kişi habîr

m.30

Mesîhî'nin sözleri hayâl gibi güzeldir. Beyti başka bir şekilde yorumladığımızda böyle sözlere ancak hayallerde rastlanılacağını ifade eder.

Gam u endûh u melâl ile hayâl olduğumu
Sana arz itmege geldi bu muhayyel güftâr

k.8/48

Şâir, şiirini dua okuna bağlayıp, hediye diyerek meleklerle yollamak ister. Şiiri göklere gönderilebilecek kadar kutsaldır.

Yarar bu şi' rümü tîr-i duâya bağlayuban
Hediye diyü idersem meleklerle irsâl

k.9/37

Mesîhî'nin şiiri tazedir, cihân halkım ta yüreklerinden etkiler. Mesîhî, böylesine orijinal ve de etkili olan şiirine karışanın taştan beter olduğunu söyler. Şâir, kendi şiirlerine karışan, onlara kulp takan kişileri kalpsiz ve zevk-i selimi olmayan kişiler olarak vasıflandırır.

Ey Mesîhî dahl iden taşdan beterdür şi 'rüne
İşbu şi ' terle halk-ı âlemi zâr eyleyem

g.166/6

Mesîhî'ye göre şiir ya Türk'ten ya da Arap'tan gelir. Şiirin amacı da gazellerle sevgiliyi avlamaktır.

Mesîhî şi'r didügi gehî Türkî gehî Tâzî
Murâdı ol gazâlî avlamak imiş gazellerle

g.232/5

Şiirin en büyük özelliği; âhenkli oluşudur.

Nazm ile hüsnünü kıldı hoş-edâ yine Mesîh
Dahi şi 'rûn nesi var hüsn-i edâdan gayrı

g.284/6

Mesîhî, divânını hayır duâ almak için oluşturduğunu söyler.

Divânını her bir okuyandan da Mesîhî
Maksûdı hemân kâtibinün hayr duâdur

IV-34/2

Mesîhî'nin değerli sözleri ancak ayın güneşten ödünç aldığı altınlarla yazılabilir.

Yazmağa altun ile şi 'rin Mesîhî bendenün
Fakrı ucından ödünç almış güneşden zer hilâl

k.3/28

Zillet; beyitte şâirin aklını ayaklar altına alan bir sürüye benzetilmiştir. Bu durum, şâirin şiir yazmasını engeller.

Şi're bir hoş perveriş vireydüm emmâ n'ideyin
Hayl-i zillet eyledi 'aklum esâsın pâ-y-mâl

k.13/24

Sevgilin yan bakışları âşîğın içine işler. Şâirin sözü sevgilinin bakışlarını görünce yan bakışın etkisiyle kılıç gibi keskin bir hale gelir.

Çü tîg-i gamzeni görem düşer sözüm keskin
Sanasın agzum içinde olur zebân hancer

g.93/8

Kırmızı güle jale nasıl parlaklık veriyorsa, şâirin gözyaşı ile de şiiri renkli hale gelir. Zira gözyaşı gönüldeki duyguların tercümesidir. Beyitte, gözyaşı ile jale ve gül ile söz arasında leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Gözüm yaşı ile rengîn sözüm bulur revnâk
Virür nite ki gül-i surha zîb ü fer jâle

k.6/48

Şiir; nazım ipliğine inci dizme sanattır. Elmas, dünyadaki en sert karbondur. Sert maddeleri kesmek için elmastan faydalanılır. Nazım ipliğine, söz incileri dizilmiştir. Bu incilerin yüreğini yani ortasını düşünce elması delmiş, nazımın bir inci gerdanlık haline gelmesini sağlamıştır.

Güher gibi yüreğin deldi fikret-i elmâs
Dizince rişte-i nazma bu resme 'ıkd-ı leâl

k.9/31

Diş; renk, şekil ve parlaklık yönünden inciye benzetilir. Nazım; tanzim, etmek, nizama koymak anlamlarına gelir. Sevgilinin inci dişleri sıralı olduğundan dolayı nazım olarak hayal edilir. Şâir de bu inciden oluşan nazmı toplar. Şairin söz ipliği, lafız cevherine dönüşür.

Lü'lü dişünün nazmını derc eyledüğümce
Silk-i suhânım olur anun san güher elfâz

g.113/3

Şâir, sıkıntı içindedir. Bu sıkıntıda bile övdüğü kişinin ayağının toprağına inci saçmaktan, yani şiir söylemekten vazgeçmez. Sedef; inci kabuğudur. Şâirin tabiatı yani şiir söyleme gücü sedef olarak hayal edilmiştir. Bu sedefin içinde birbirinden kıymetli inciler vardır. Şâir, sırası gelince sedefin kabuğunu aralar ve şiir incilerini sağlar.

Bu kadar zillet ile ben ayagun toprakına
Sade-i tab‘dan itdüm nice gevher îsâr

k.8/50

Kıyamet; kıyâm kelimesinden mastardır. Sözlük anlamı olarak; ayağa kalkmak, gürültü, patırtı anlamlarına gelir. Kıyâmet gününde canlılar ayağa kalkacak, etrafta bir kargaşa kopacaktır. Mesîhî'nin kıyamete benzetilen şiirleri de okunduğunda âlemde kıyamet gününün kargaşası yaşanacaktır. Şâir, kendini Hz. İsa'ya, şiirlerini de İsa'nın sözlerine benzetir. Şiirlerin kıyamet olarak vasıflandırılması, okunduğu zaman insanları etkilemesinden, âlemi ayağa kaldıracak vasıflarda olmasından ileri gelmektedir. Beyitte; Hz. İsa'nın kıyamete yakın dünyaya tekrar geleceği inancına işaret de vardır.

Bu Mesîhî'nün kıyâmet sözleri
Sanki ‘ İsâdur inüp itdi zuhûr

g.46/6

Nüsha kelimesi, yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret anlamlarına geldiği gibi muska anlamına da gelir.³ Sihir yapmada kullanılan objelere muska denir. Şâir, şiir nüshalarıyla güzelleri büyülemiştir. Nüşhayı muska anlamında alırsak, söz büyüdür, sözün nazma dizildiği şiir de muskadır. Mesîhî'nin sözleri güzelleri büyüleyen, onların akıllarını başlarından alan efsunlu sözlerdir.

Nüsha-ı şî ‘r ile güzelleri teshîr itdün
Be Mesîhî giderek sözlerün efsûn oldı

g.255/8

³ Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 18, Yıl: 2008

Mesîhî, şiirlerini Selmân'ın şiirlerine denk tutar.

Gün yüzün midhati ile bu Mesîhî kulunun
Sözi şöhretlü durur güfte-i Selmân-şekil

g.150/6

Şâirin sözü, teşhis yoluyla taze bir dilbere benzetilmiştir. Sözün dilbere benzetilmesinde, onun göz alıcı ve cazibeli oluşu önemli rol oynar. Taze oluşu da sözün orijinal, daha önce söylenmemiş oluşundan dolayıdır. Beyti oluşturan vezinli mısralar da söz güzelinin kaşlarıdır.

Sözüm bir tâze dilberdür kim olmuş
Ana ebrû iki mısra-ı mevzûn

g.175/6

Hız. İsa'nın mucizelerinden biri; ölümlere can bağışlamasıdır. Mesîhî, şiirini bakir oluşu yani daha önce hiç söylenmemiş olması itibarıyla Hz. Meryem'e benzetir. Şiiri oluşturan kelimeler de canlılara can katması, insanları coşturması açısından Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Şiir, Hz. Meryem'e, mânâ da Hz. Meryem'in kucığına aldığı Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Mesîhî'ye göre şiirde mânâ lafızdan önce gelir. Mânâ bundan dolayı Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Lafız, mânânın müşahhaslaşmış halidir.

Ma ‘nâ-yı cân-feşân ile şî ‘ri Mesîhî'nün
Meryem durur ki ‘İsîyi almış kucığına

g.221/5

Şiir, beyaz tenli, yeni edalı bir güzeldir. Şiir güzelinin zülfü lafız, yanağı da mânâdır. Şiir; cazibeli oluşu, gönülleri etkilemesi yönüyle güzel olarak teşhis edilmiştir. “Nev-hat” tabiriyle şâir, şiirinin daha önce söylenmemiş, farklı bir söyleyiş özelliğine sahip olduğunu ifade eder. Lafız; uzunluğu itibarıyla şiir güzelinin zülüfleri, mânâ da renkli ve ışıkl oluşu itibarıyla bu güzelin yanakları olarak düşünülmüştür.

Şi'rüm beyâz u nev-hat güzeldür
Zülf ü izârı lafz u ma 'ânî

g.283/7

Mesîhî'nin hayalleri el değmemiş, başka şâirler tarafından daha önce hiç gündeme getirilmemiş olmasından dolayı bakir bir kız olarak kişileştirilmiştir. Mesîhî'nin şiirlerinin yanında diğer şâirlerin şiirleri, dul bir kadın hüviyeti çizer.

Bikirdür hep hayâlât-ı Mesîhî
Anun yanında gayrûn şi 'ri bîve

g.227/5

Manzume, sıra, dizi anlamına gelir. Nazım, dizme, tertip etme, sıra, tertip, vezinli, kafiyeli söz anlamlarına gelmektedir. Nazım, dizili oluşundan dolayı tespihi andırır. Şâirler, Mesîhî'nin şiirlerinden oluşan tespihi ellerine alıp, şâirin şiirlerini vird-i zebân ederler. Diğer şâirler, Mesîhî'nin şiir tespihini çektikçe de kendi şiirlerinin acziyetini görüp, tevbe istiğfar ederler.

Sübha-ı nazmını aldukça eline şu 'arâ
Dilde tesbîhi olur her birinün istigfâr

k.8/23

Nazım; tertip, dizi anlamlarına gelmesi dolayısıyla bir ip gibi düşünülür. Mesîhî, nazım ipliğine öyle bir güher dizmiştir ki onun bir eşini cihanın kulağı ve boynu görmemiştir. Şiir, incilerin yani sözlerin dizildiği bir takıdır.

Rişte-i nazma Mesîhî bir güher derc itdi kim
Görmemiştir mislin anun gerden ü gûş-ı cihân

k.5/34

Bazı şâirler şiir diye tercüme, bazıları ise atasözü söylemektedir. Gerçek şâir, şiire elbise olarak ödünç kıyafetler giydirmemelidir. Şiir, başkalarından

alınan eğreti sözlerle oluşturulamaz. Gerçek şiir, şâirin tamamen öz malı olmalıdır.

Kimisi tercüme söyler kimisi darb-ı mesel
Giyürme şi 're sakın sen libâs-ı 'âriyeti

g.261/6

Sevgilisine muhabbet mektubu gönderen kişinin Mesîhî'nin şiirini mektup başlığı olarak göndermesi uygundur. Bu şekilde âşık, sevgilisini daha ziyade etkileyecektir.

Ey nigârına muhabbet-nâme diyü gönderen
Evveline şi 'rûmi yaz kim güzel ser-nâmedür

g.84/2

Zühre; Nâhid, Çoban Yıldızı, Venüs adlarıyla da bilinir. S'ad-ı asgar (küçük kutluluk) sayılır. Bu burcun tesiri altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkâr olurlar. Feleğin sazendesi olarak bilinir.⁴

Zühre, Mesîhî'nin şiirinin edâsıyla gökyüzü damında dansetmektedir. Şâirin şiirleri gökyüzüne çıkmış, Zühre'yi bile coşturmuştur. O da coşkunun etkisiyle gökyüzünde dansetmektedir.

Târem-i çarhda raks ura Mesîhî Zühre
Şîve-i şi 'r ile ger bir nefes elhân kılam

g.167/5

Âşık bülbül, bütün nağmelerini gül yüzlü sevgilisi için söylemektedir. Bu yüzden bu nağmelerin sevgilisince dinlenmesini yani başka bir deyişle onun tarafından önemsenmesini ister.

⁴ Bkz. Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1995, s.585.

Nagmesin ben bülbülün gûş eyle ey gül-çehre kim
Yaraşur sen Husrevün vafında bu şîrîn makâl

k.13/29

Pervin (Süreyya) Sevr burcunun hörgücündeki yedi yıldız verilen isimdir. Pervin küme halinde bulunuşu ve parlaklığı itibarıyla gerdanlığa benzetilir. Nazım kelimesi, dizmek anlamına gelir. Pervin, bir yıldız kümesi olması dolayısıyla şâirlerin şiirlerine benzetilir. Mesîhî, şiirlerini bu yıldız kümesinden daha da parlak bulur. Güneş ışıkları şekil itibarıyla kılıcı andırır. Güneş kılıcı , Mesîhî'nin şiirini Süreyya'dan üstün tutarak, her sabah Pervin'i gökyüzünden kazıyarak, onun yerine şâirin şiirini göğe yazılmasını uygun bulur.

Bes durur şî 'r-i Mesîhî diyü tîg-i âfitâb
'İkd-ı Pervîni kazır her subh-dem eflâkden

g.183/7

Mesîhî, şiirlerini taze gül yapraklarına yazılmasının uygun olduğunu söyler.

Ey Mesîhî varak-ı eş'ârun
Yaraşur kim ola gül-berg-i tarî

g.279/5

Mesîhî'nin gül gibi şiirini gören ay ve diken utancından eriyerek, jâle haline gelmiştir. Şiir; cazip, seçkin oluşu cihetiyle gül gibi tasavvur edilmiştir.

Görürse gül gibi eş 'ârını Mesîhî'nün
Eriyüp ola hayâdan meh ile har jâle

k.6/47

Cim harfi halka şeklinde oluşu dolayısıyla tuzak olarak hayal edilmiştir. Cim harfinin ortasındaki nokta da bu tuzağın ortasına konmuş danelerdir.

Mesîhî'nin şiirleri; dilberlerin gönüllerine nüfuz etmesi, onları etkilemesi bakımından bir avcı olarak teşhis edilmiştir. Şiirindeki cim harfleri de güzelleri avlamak için konulan tuzaklardır.

Ey Mesîhî hûblar sayd itmege şî 'ründeki
Halka-i cim ile her bir nokta dâm ü dânedir

g.85/5

Şâir, nazım ülkesinin padişahıdır. Mesîhî'nin sözünün gösterişi cihanda nam salmıştır.

Şeh-i iklim-i nazm oldun Mesîhî
Cihânı tutdı söztün tumturâkı

g.258/5

Nazımın bir remil tahtasına benzetildiği beyitte, şiirler de bu remil tahtasına dökülen noktalara benzetilmiştir. Remil; Arapça kum demektir. Kum üzerine parmakla, kağıt üzerine kalemle birtakım noktalar sıralamak, her iki nokta arasına çizgi çekmek suretiyle vücuda getirilen şekle bakıp, gelecekte haber vermek ilm-i reml derler.⁵

Na't-ı nazm üzre gözün yendi Mesîhî hasmı
Hele dâne dökivir nokta-ı eş 'ârın ile

g.212/6

Lafız; söz anlamına gelir. Mesîhî'nin divanında sadece bir beyitte benzeyen benzetilen ilişkisi içinde verilmiştir.

Şâirin bâkir düşünceleri, övülenin faziletinden dolayı utanmış, yüzlerine lafızlardan örtü çekilmiştir. Düşüncenin bâkir oluşu onun daha önce söylenmemiş olmasındandır. Bunlar yüzlerine lafız örtüsü çekmişler, şiir haline gelmişlerdir.

⁵ Onay, Ahmet Talat , *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, T ürkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1992, s. 342-343.

Fazlundan utanup benüm ebkâr-ı fikretüm
Çekdi yüzine her biri elfâzdan nikâb

k.7/39

Mânâ, Mesîhî'nin divanında yer verdiği ve şiirin temel unsurları içinde ele alınan diğer bir unsurdur.

Şiirdeki lafızların aydınlık ve süslü olması için mânânın eşsiz olması gerekir.

Takdîr-i ma 'âni-i bedi ' eylemeyince
Şi ' r içre Mesîhî bulmaz zîb ü fer elfâz

g.113/5

Mesîhî, kendini şâirlikte Necati ile bir tutar. Her ikisinin şiiri de bir kına girmiş iki kılıç gibidir. Şiir; keskinliği, sineye işlemesi itibarıyla kılıçtır.

Necâtî hanceri ile Mesîhî hanceridür
Niyâm-ı mâder-i ma 'nâda tev'emân hancer

g.93/9

Mânâ; çekiciliği, insanları etkilemesi itibarıyla kız olarak tahayyül edilmiştir. Hoş yürüyüşlü kalem, mânâ kızlarına sataştığı için kalemlik içine hapsedilmiştir. Kalemin kağıtta yazı yazarken bir ileri bir geri gitmesi, kalemin hoş yürüyüşlü biri olarak teşhis edilmesine yol açar.

İtdiler ahdünde zindân-ı kalemdân içre habs
Çekdügiçün ma'ni kızlarını kıl-i hoş-hırâm

k.4/29

Mesîhî, fakirlik çektiğinde bile mânânın el değmemiş kızlarını beslemekten geri durmaz. Şairlik gücünü ulu bir nimete benzetir. Kendisine bahşedilen, adına şâirlik denen bu nimetle fakirlik içinde bile şiir yazabilmektedir.

Bu ulu ni'met degül midür Mesîhî bize kim
Fakrumuzla bunca ebkâr-ı ma 'âni beslerüz

g.99/5

Şâir, devrinde fazilet sahiplerine rağbetin olmadığından yakınıdır. Cehâlet, o dereceye varmıştır ki mânâ doğanın yerini tavuk almıştır. Mânâ, güzelleri avlaması itibarıyla alıcı bir kuş olan doğan olarak hayal edilmiştir. Fakat devir öyle bir devirdir ki mânâ doğanın yerini tavuk almıştır. Yani artık yetkin olmayan, şâir geçinen ağızlarında anlam seçkinliğini kaybedip, alelâde bir havaya bürünmüştür.

Ehl-i fazla hiç ragbet kalmayup almış idi
Cehl ile şebbâz-ı ma 'nânun yerini mâkiyân

k.5/5

Şâirin düşüncesi çok yükseklerde uçan bir doğan kuşudur. Bu yönüyle diğer şâirlerden ayrılır. Düşünce doğanı, bir anda birçok mânâ kuşunu avlayabilecek güçtedir.

Şebbâz-ı fikretüme hezâr âferîn kim
Bir demde nice mürğ-i ma 'ânî kılur şikâr

k.17/38

Mânânın deniz gibi sonsuz ve derin oluşu, onun deniz gibi düşünülmesini gündeme getirir.

Bahr-ı ma 'nâ durur tabi'at kim
Ol denizde zebân bir dildür

g.62/6

Mesîhî, mânâ ülkesinin hükümdarıdır. Buna inanmayan kişi şâirin divânına bakmalı, onu okumalıdır. Mânânın gönülleri alması ve geniş oluşu onun ülkeye benzetilmesini sağlar. Şâir, mânâ ülkesini zaptetmiş, almış bir padişahdır. Mânâyâ hükmetmesi şâirin padişah olmasını beraberinde getirir.

Padişâh-ı mülk-i ma 'nâdur Mesîhî çâkerün
Ger inanmazsan nazar eyle anun divânına

g.234/1

Mânânın Mısır'a benzetilmesi Mesîhî'nin bu ülkeye kendini sultan olarak görmesi sebebiyledir.

Mısır-ı ma 'nâda ben de eylersem
Saltanat da 'visini sanma salef

IV-11/2

Mânâ, şâirin şiir tabiatının gül bahçesinde açılan bir güldür. Şâirlik tabiatının gül bahçesi olarak düşünülmesi, mânânın gül olarak tasavvurunu beraberinde getirir. Mânânın cazibeli ve seçkin oluşu onun güle benzetilmesini sağlar.

Tâ bâğ-ı 'atâ içre bite gonca-ı en 'âm
Tâ gülşen-i tab' içre açıla gül-i ma 'nâ

k.16/42

Mesîhî'nin gazelleri kâinatı mânâ güneşi ile aydınlatmıştır. Mânâ, gönülleri aydınlatıcı bir güneştir.

Mihr-i ma 'âni ile yine rûşen eyledi
Etrâf-ı kâinâtı Mesîhî gazelleri

g.259/5

Övülenin düşüncesinin yıldızları felekte gezdikçe zihin levhasında nice mânâlar sabit olmaktadır.

Levh-i zihnünde olur nice ma 'âni sâbit
Kevkeb-i fikretün oldukça felekde seyyâr

k.8/26

Mesîhî'nin şiirindeki mânâlardan her biri büyük değerli bir incidir. Alelâde bir dalgıç, böyle seçkin bir inciye bulamaz. Şâir, kendini şiir ve söz denizinin dalgıcı olarak görür.

Ey Mesîhî dür-i yek-dâne durur ma'ni hâs
Ana gavvâs olmaz oranı bir fikr-i amîk

g.125/5

Mesîhî, şâirlik sanatının çalıntı olmadığını belirtir. Onun sanatı orijinaldir.

Mesîhî muhterî'dür pîşesinde
Degüldür san 'at-ı divân ugurlar

g.72/5

SONUÇ

Mesîhî, şiirlerinde bîkr-i mânâ (orijinallik) peşindedir. Şiirin döneminde Arap veya Acem'den gelmesi halinde rağbet görmesini eleştirir. Kendini, döneminde hatırı sayılır bir şâir olduğunu vurgular. Şâir, kendini dil kılıcı ile mânâ mülkünü tutmuş bir padişah olarak görür. Mesîhî, şâirlikte kendini Selmân-ı Sâveci ve Kemâl-i Hücendi ile bir tutar. Şâir, tabiatını hoş sözler söylemesi itibarıyla bülbüle, papağana benzetir. Mesîhî'nin tabiatı doğurganlığı ile tozu dumana katan bir yarış atıdır. Şiiri, gökten inen bir vahiy gibidir. Sözleri âleme can bağışlayıcıdır. Mesîhî'ye göre şiir, şâirin öz malı olmalıdır. Şiir, âriyet ve tercüme olmamalıdır.

Divân şâiri, güzeli ve güzelliği şiirlerinde idealize etmek suretiyle abartılı bir şekilde verir. Amacı; hayalin ulaşabileceği en uç noktayı yakalamak ve hüsn-i mücerret denilen soyut noktaya ulaşmaktır. Bunun için de şâirliğini konuşturur. Şiir, şâirin şâirlik tabiatından alınan bir üründür. Divan şâirlerimiz, şâirlik yetilerine divanlarında her fırsatta yer vermişlerdir. Şâirlerimiz şiirlerinde; şiir, şâir, mânâ, şâirlik tabiatı, lafız kavramlarını benzeyen benzetilen

ilişkisi içinde vermişlerdir. Seçilen bu benzetmelerde, benzetme yönlerinde ve mecazlarda bir denge, uyum ve orantı vardır. Ortaya konan bu uyum ve orantı da şâirin şiire ne kadar hâkim olduğunun bir göstergesidir. Bu çalışmada, şiirin beş temel unsurunu içeren kavramlardaki benzeyen benzetilen ve vech-i şebeh ilişkisi üzerinde durulmuştur. Sözgelisi; şâir neye benzetilmiş, bu benzetilmeye benzetme yönüne nasıl gidilmiş gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu ilişkinin bilinmesiyle Divân şiirimize nüfuz edilmesi ve şiiri oluşturan kavramlar arasındaki ilişkileri kurmamızın kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Bu şekilde divân edebiyatını ortaya koyan şâirin, şiirinin ve şâirlik tabiatının açılımı ve hareket noktasının belirlenmesi ortaya konulmak istenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Mengi, Prof. Dr. Mine, *Mesîhî Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, Yayını-Sayı: 80 "Divanlar Dizisi: 1", Ankara, 1995.
- Onay, Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1992.
- Doğan, Muhammet Nur, *Eski Şiirin Bahçesinde*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Doğan, Muhammet Nur Doğan, *Fuzulî'nin Poetikası*, Ötüken, İstanbul, 2002.
- Kurnaz, Cemal, *Hayalî Bey Divanı'nın Tahlili*, M.E. B. Yayınları, İstanbul, 1996.
- Sefercioğlu, Nejat, *Nev'i Divanı'nın Tahlili*, Ankara, 1990.
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul, 1971.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınevi, İstanbul, 1995.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29. Cilt, s. 312, Ankara, 2004.
- Akbudak, Yasemin, *Mesîhî Divanı Tahlili*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Edebiyat Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002.
- Karaismailoğlu, Adnan, *Osmanlı Dönemi Türk Şiiri ve Şâiri Üzerinde Tenkitli Bir Değerlendirme*, Türk Kültürü, Mayıs, 2000, s. 282-291.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 9. bs.